

Михајло Пантић. Антологија српске приповетке 1–3. Београд, „Изворник“, 2005

Разказът в сръбската литература има специално място – става дума за един от най-разпространените жанрове, чието възникване и поетическо развитие могат да се проследят от XIX век до днес. От началото си в сръбската литература жанрът на разказа не замира, но през последните два века преживява много завои и творчески промени. Има връщане към корените, експерименти, продължения, но и опити за разрушаване. Въпреки всичко разказът винаги е запазвал позициите си, отхвърляйки твърденията на малодушните, че е настъпил краят на разказа и разказването. Проследявайки развитието на разказа през всичките му поетически трансформации, ние сякаш проследяваме развитието на сръбската литература в умален модел – възникване, възход и обогатяване с необходимите творчески нововъведения. С оглед на разпространението и историческия континуитет на разказа в сръбския литературен корпус необходимостта от цялостна систематизация на този жанр под формата на една сериозна антология се явява повече от оправдана. Създавайки *Антология на сръбския разказ 1–3*, Михайло Пантич предлага на литературната общественост и на заинтересуваните читатели именно това – сериозен и достоен за внимание избор.

Интересът на Пантич към разказа не е отскоро – последната обобщена антология се предхожда от три други, в чийто фокус също е *разказът*. Едва с последната обаче този жанр е обхванат изцяло – хронологически и поетично. Без съмнение тази антология е плод на дългогодишен критически интерес и проучване на литературната история, но и на личния вкус и литературен афинитет на съставителя.

Създаването на антология е сериозна и тежка работа – в никакъв случай не се свежда само до определяне на съдържанието. Напротив, появата на една антология (каквото и да е нейният предмет) означава много повече. Преди всичко прецизно познаване на материята и определена критическа позиция, но и изтънчен вкус, формиран от богат читателски опит. При Михайло Пантич и трите предпоставки са налице. Все пак при съставянето на *Антологията* той се ръководи от три критерия. Първият се базира на субективната позиция, основана на личния вкус и предпочитания на съставителя, който е – да не забравяме това – също писател. Вторият се състои в желанието да се съгласува изборът на разкази и разказвачи, като се държи сметка не само за това, какъв е разказът, но и кой е неговият автор. И третият, последен критерий, се отнася до „обективизираната картина“, създадена въз основа на вече съществуващите критически и литературноисторически трудове. Придържайки се към тези критерии, Михайло Пантич създава първата цялостна антология на сръбския разказ.

Антологията на Пантич е ценна не само с това, че предлага качествен и разнообразен избор, а и заради изчерпателния предговор, в който съставителят прави исторически преглед на цялостното развитие на жанра на разказа не само в националните граници на сръбската литература, но и в по-широк европейски контекст. Предговорът има сам по себе си цялостен характер и може да се включи в което и да е помагало по история на сръбската литература. Терминологичното разграничение на литературноисторическите и поетическите етапи, с което Пантич си служи, за да маркира позицията на разказа в националната литературна система на XX век, и което предлага и в по-ранните си книги, е наистина оригинално.

Първият том на *Антологията* под заглавие *Антология на сръбския разказ на XIX век* включва подборка от периода, през който разказът се формира като жанр в сръбската литература. Както самият Пантич казва, сръбският разказ произлиза от устната традиция, от разказваческото умение, за разлика от романа, чиито основи и начало са по-различни – и по време на възникване, и по развойна линия. Историографските трудове на Вук Караджич бележат преломен момент, в който се стига до преливане на устния разказ в писмен. „Записан, той става основа на новата литература, главно на разказния жанр“, отбелязва в предговора съставителят.

Проследявайки развитието на жанра, Пантич – успоредно с класиците на XIX век – включва в първата книга на *Антологията* и по-слабо известни разкази, както и автори, които в литературата почти не са известни като разказвачи. И така на едно и също място се срещаме с Вук Стефанович Караджич, Петар Петрович Негош, Яков Игњатович, задължителния Лаза Лазаревич, Милован Глишич и Сима Матавул. Настъпването на новия период в развитието на този жанр предвещават Светолик Ранкович, Бранислав Нушич, Илия Вукичевич и Радое Доманович.

Антология на сръбския разказ от първата половина на XX век обхваща плавния преход от модерна – през модернизма – към постмодернизма. През първите десетилетия на миналия век жанрът на разказа постепенно съзрява, а поетическите хоризонти вземат неподозирани дотогава измерения. Отделни автори като Растко Петрович *допринасят много за немислимото до онзи момент разширяване на границите на възможностите на разказния изказ, преди всичко с поетизацията на езика, мелодията на израза, с митичната тайнственост на представяния свят и непредвидимата асоциативност*. Основа на избора във втория том представляват Борисав Станкович, Петар Кочич, Исидора Секулич, Иво Андрич, Милош Църњански, Момчило Настасиевич, представяйки спойката между традиция, литературно наследство и нови, модерни поетически вълни в литературата.

Най-трудна е била задачата на съставителя в последната книга на *Антологията* – *Антология на сръбския разказ от втората половина на XX век*. Работата му се усложнява от самия факт, че става въпрос за съвременността и че почти липсва хронологическата дистанция, необходима, за да се разкрият изцяло литературните промени и ценности. Втората половина

на миналия век се характеризира с поетическо разнообразие и с появата на голямо число разказвачи, което значително затруднява опита за систематизация и класифициране на отделните постижения в съществуващите литературни модели. Разказът и начините, по които той е разказан, се превръщат в пространство за непрекъснати поетически нововъведения и творчески игри. Езикът и предметността варират в границите от реалното до митично-символистичното съдържание. В морето от постижения обаче трябва да се направи избор, и то не какъв да е. Третия том на *Антологията* Пантич открива с разказ на Владан Десница, а списъкът е продължен с Антоние Исакович, Александар Тишма, Павле Угринов, Милорад Павич, Борислав Пекич, Драгослав Михайлович, Светлана Велмар-Янкович, Данило Киш и др. Последна в този представителен ред е *Няма песен* на Давид Албахари, с която кръгът се затваря – поне що се отнася до тази антология и нейния съставител. Повече от достатъчно, за да се очертае разнообразието и поетическата разчлененост на жанра в най-ново време – време, в което мнозина се съмняват в по-нататъшното съществуване на разказа и разказването и говорят за *смъртта на големите нарации*.

Погледната като цяло, със своя избор от разкази и техните автори *Антологията* внушава исторически преглед на един жанр, включвайки неговото скромно начало, но и творческите му кулминации. От разказ в разказ пред читателите се разкриват необозримите пространства на творческото въображение, чиито граници все повече се разширяват, за да се разпръснат и изчезнат пред впечатляващата сила на езика и фантазията.

Както казва в предговора и самият автор, изчерпателността и всеобхватността не са цел на тази антология. Такова нещо не се и очаква от книга, чиито основни структурни принципи по правило се базират върху системата на селекцията, избора, въвн от който винаги трябва да остане нещо, както и да се менят критериите. С основание можем да твърдим обаче, че става дума за една завършена цялост, която предлага прегледна и ясна картина на развитието на разказа в сръбската литература – от неговото вписване в литературната система и несигурното му начало до все по-забележимото обогатяване, експериментирание и непрекъснати нововъведения понастоящем. И в момента, когато мнозина си мислят, че всички начини да се разкаже разказът са изчерпани, той отхвърля всичко това, оставайки един от най-значимите и разпространени жанрове.

Или, ако накрая си послужим с думите на великия Андрич, когото съставителят ненапразно цитира в началото на *Антологията*: „Начините и формите на разказване се променят с времето и условията, но необходимостта от разказ и разказване остава, а разказът продължава нататък и разказването няма край“. С *Антология на сръбския разказ* Михайло Пантич всъщност ни разказва още един разказ – разказ за разказа и начините на разказване.

Даниела Йелич

Превод от сръбски: Дарина Дончева